

Cech hrnčírů a bednářů Domažlice
[1550]–1855

Inventář

EL NAD č.: 1460
AP č.: 329

Mgr. Radka Kinkorová
Horšovský Týn 2011

Obsah

Úvod:

I. Vývoj původce archivního fondu	3
II. Vývoj a dějiny archivního fondu	4
III. Archivní charakteristika archivního fondu.....	5
IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu	6
V. Záznam o uspořádání archivního fondu a zpracování archivní pomůcky	6
Seznam použitých pramenů a literatury	7
Inventární seznam	8

I. Vývoj původce archivního fondu

Počátky cechovního systému v českých zemích úzce souvisejí se zakládáním měst a s rozvojem řemesel a výroby. Sdružení řemeslníků, která záhy vznikala, neměla svoji působnost pouze v otázce sdružování řemeslníků stejného nebo podobného oboru z hlediska ekonomického, ale sehrála rovněž svoji důležitou korporativní roli v otázce sociální. Cechovní organizace měly svoji pevnou podobu. V čele cechů stál cechmistr spolu se staršími, kteří dbali, aby se cechy řídily pravidly stanovenými v cechovních statutech neboli artikulech, zahrnujících pravidla pro provozování řemesla, výuku řemeslnického dorostu a rovněž zásady dobrých mravů.

Společný cech bednářů a hrnčírů působil v Domažlicích pravděpodobně od konce 17. století do konce dubna 1860, kdy byly všechny cechy zrušeny císařským patentem č. 227 ř. z., Živnostenským řádem. Bednáři a hrnčíři se spojili v jeden cech zřejmě v roce 1680, neboť tento letopočet je uveden jako datum, od kterého se stala cechovní tovaryšská pokladnice společnou pro oba cechy.¹ Dosud byly oba cechy v Domažlicích samostatné, ačkoli podle Felixe Blažka² byli bečváři původně organizováni v cechu společně s kováři a koláři. Spolčování řemeslníků různých oborů do jednoho cechu se stávalo vzhledem k velkému množství úzce specializovaných řemesel běžnou záležitostí, zejména v případě menších měst.

Pojmenování řemeslníka bečvářem se užívalo především v období, kdy byly bednářské nádoby pobíjeny dřevěnými březovými, lískovými a habrovými obručemi. Bečvář (Böttcher, Schwarzbunder) zhotovoval bečvy, tj. sudy a kádě z dubového nebo jiného tvrdého dřeva. Bednář (Weissbinder, Fassbinder, Binder) vyráběl běžné dřevěné většinou kuchyňské nádoby (bečky, škopky, dřezy, džbery, putny, konve, necky, štoudve) z bílého čili měkkého dřeva. K rozlišení bečváře a bednáře možná došlo proto, že bednáři pobíjeli své dílo dřevěnými obručemi a bečváři své černé dílo obručemi kovovými: železnými, měděnými i mosaznými. Bečvář je někdy uváděn jako starší název pro bednáře. Označení bednář se přestalo v Čechách používat kolem poloviny 19. století, kdy došlo ke splynutí obou řemesel,³ jejichž patronem byl sv. Václav.

Rozvoj bečvářského a bednářského řemesla v Domažlicích můžeme předpokládat již záhy po založení města, neboť potřeba dřevěných obalů stoupala v souvislosti s vzestupem obchodu. Rovněž bez kuchyňského nádobí, ať už dřevěného z bednářské dílny, nebo hliněného z dílny hrnčíře, se domácnosti jen stěží obešly. Kdy vznikl v Domažlicích cech bednářů, není známo. Nejstarší písemná zpráva o řemeslníku bečváři uložená v SOKA Domažlice pochází z roku 1579.⁴ V té době lze v Domažlicích předpokládat již organizovaný cech řemeslníků. Ceny bečvářských řemeslných výrobků byly městskou radou občas revidovány a na žádost cechů podle drahotních poměrů upravovány, ceny výrobků byly stanoveny např. v letech 1605, 1614 a 1621.⁵ Cech bečvářů byl v roce 1616 jmenován mezi domažlickými cechy, jejichž zástupci se postavili proti tomu, aby řemeslníci z chodských vsí připojení k těmto cechům, měli stejná práva jako domažličtí příslušníci cechů.⁶ Mezi těmito

¹ Uvedeno ve stížnosti bednářů na hrnčířské mistry, viz Archiv města Domažlice, radní protokol z roku 1770, pův. sign. A 6, fol. 28, § 18

² BLAŽEK, Felix (vlastním jménem Zoglmann, Antonín). Počátky cechů v Domažlicích. *Posel z Domažlic*, roč. 70, 17. 5. 1941, č. 20, nestr. V textu však chybí jakýkoli odkaz na prameny.

³ JÁSEK, Jaroslav. Bečváři nebo bednáři. *Heraldická ročenka* 1994, s. 111–116

⁴ AM Domažlice. Katalog Skupina vybraných spisů 1380–1825, kat. č. 1281

⁵ AM Domažlice, Kniha snešení, pův. sign. A1, fol. 105 a, b

⁶ K tomu BLAŽEK, Felix. Spor domažlických cechů s řemeslníky chodských vesnic. *Posel z Domažlic*, roč. 70, 17. 5. 1941, č. 20, nestr., srov. ale s AM Domažlice, Kniha snešení, pův. sign. A1, fol. 221b a dále

cechy však nebyl jmenován cech hrnčírů, se kterým bečváři utvořili společný cech snad v roce 1680. Přestože se hrnčírské řemeslo provozovalo ve většině měst od počátků jejich vzniku, patřivali hrnčírů tradičně k chudší skupině městského obyvatelstva. Množství produkováných hrnčírských výrobků záviselo na kvalitě vyskytujících se jílu v okolí. Pro nebezpečí, jež ve městech představoval oheň, nezbytný pomocník hrnčírů, bývaly jejich dílny odsouvány na předměstí. Jejich přítomnost na domažlickém Hořejším předměstí potvrdily i archeologické nálezy.⁷

Nejstarší písemná zmínka o existenci organizovaného cechu hrnčírů v Domažlicích pochází z 8. ledna 1618, kdy hrnčírský cech žádal městskou radu, aby jeho členům bylo povoleno dobývání hlíny na městských pozemcích za Pitkovým mlýnem, v místě, na němž se již dříve surovina potřebná pro hrnčírskou výrobu získávala, ale pak se hlinišť opustilo, protože kvalitní hlína se nacházela příliš hluboko.⁸ Některé z hrnčírských výrobků nacházely svá odbytíště nejen v nejbližším okolí města, ale z 19. století se dochovaly zprávy o prodeji do Bavorska a snad tomu tak mohlo být i v dřívějším období. Od poloviny 18. století se hrnčírské řemeslo soustřeďuje v okruhu několika rodin: Doubků, Adamovičů a Hornů, v nichž je řemeslo předáváno z otce na syna. V první polovině 19. století je v Domažlicích známo 11 hrnčírů.⁹

Společný cech bednářů a hrnčírů zastupovali navenek dva cechovní starší. Cechmistr spolu se staršími bývali voleni na cechovních shromážděních, která se konávala 3–4 ročně, a potvrzení městskou radou, které skládali přísahu.¹⁰ Tito volení představitelé cechu také zpravidla spravovali cechovní pokladnici, ve které bylo uloženo cechovní jmění a cechovní dokumenty. Po sloučení bečvářského a hrnčírského cechu bylo ujednáno, že tovaryšská pokladnice bude uložena u mistrů bečvářských. Ne vždy se však toto pravidlo dodržovalo a kvůli pokladnici vznikl spor.¹¹ Podobné nesrovnalosti v cechovním prostředí měli řešit cechovní inspektoři, jejichž funkce dozoru nad činností cechů byla zřízena v roce 1731 Generálním cechovním patentem pro české země. Rovněž domažlický společný cech bednářů a hrnčírů měl svého cechovního inspektora, který byl jmenován městskou radou.¹²

Všeobecná konzervativnost cechovní organizace zabraňovala rozvoji řemesel a výroby, proto se kontroly řemeslné výroby ujal stát. V Generálních cechovních artikulech pro cechovní pořádky dědičných zemí českých ze dne 5. ledna 1739 bylo ukotveno sjednocení cechovních předpisů, zejména v oblasti vzdělávání řemeslnického dorostu, mzdových poměrů a získávání mistrovského práva. I tak se však po dalším století cechovní pořádky zcela přežily a vydáním Živnostenského řádu v roce 1860 všechny cechy ukončily svoji činnost. Domažličtí řemeslníci produkující bednářské a hrnčírské výrobky se sdružili do Společenstva bednářů a hrnčírů.

II. Vývoj a dějiny archivního fondu

O způsobu a datu předání archiválií archivního fondu Cech bednářů a hrnčírů Domažlice do Státního okresního archivu Domažlice se sídlem v Horšovském Týně se nedochovaly žádné písemné informace. Osobní doklady členů cechu byly původně ve složkách po 10–15 listech, tyto složky byly označeny signaturami R II 188–R II 200. Uvedené

⁷ Procházka, Zdeněk. Domažličtí hrnčírů na Hořejším předměstí ve 14. a 15. století. *Příloha metodického zpravodaje Z chodského hradu*. Domažlice 1983

⁸ AM Domažlice. Katalog Skupina vybraných spisů 1380–1825, kat. č. 1300

⁹ SCHEUFLER, Vladimír. *Dějiny chodské keramiky*, Krajské nakladatelství v Plzni, 1959, s. 129–133

¹⁰ K jejich volbě a přísaze viz AM Domažlice, radní protokol z roku 1770, pův sign. A 6, fol. 13, § 11; fol. 16, § 8

¹¹ Srov. pozn. č. 1

¹² AM Domažlice, radní protokoly z let 1783–1784, pův sign. A 10, 30. 1. 1784, § 17

signatury složkám přidělil při pořádání domažlického městského archivu Václav Miškovský, profesor reálného gymnázia v Domažlicích, který byl jmenován správcem městského archivu usnesením městské rady z 14. června 1935. V městském archivu byly tehdy začleněny i dokumenty cechovní agendy. Také listina i. č. 1 archivního fondu Cech bednářů a hrnčírů Domažlice měla původně signaturu R II 205 a byla součástí městského archivu. Naopak se v archivním fondu Archiv města Domažlice nachází listina (stará sign. R II 213) vydaná purkmistrem a radou města Český Brod, v níž osvědčují hrnčíři Janu Procházkovi skutečnosti důležité pro to, aby se mohl usadit a provozovat řemeslo v Domažlicích.

III. Archivní charakteristika archivního fondu

Archivní fond Cech hrnčírů a bednářů Domažlice obsahuje archiválie z let [1550]–1855. Agenda cechu se zachovala velmi torzovitě, fond tvoří jedna listina, jeden typář a zlomek spisů. Archivní fond nebyl v SOKA Domažlice dosud zpracováván. Současné inventarizace se mu dostalo v souvislosti s revizí archivních fondů obsahujících typáře a cechovní listiny.

Spisy inventarizovaného archivního fondu obsahují především osobní doklady členů cechu. Nejstarší ze spisů představuje výuční list z roku 1787, další písemnosti pocházejí z let 1805–1855 a tvoří je vysvědčení z nedělní školy, potvrzení mistrů o vyučení a přijímání za mistra. Tyto spisy se většinou týkají členů cechu, kteří se živili hrnčířstvím. Mezi osobními doklady členů cechu se nacházejí rovněž vysvědčení o nabytém školním vzdělání. Poté, co byla zavedena povinná školní docházka, vešlo v platnost nařízení z 9. prosince 1779, že do učení (ani do služby) nesmějí být přijímáni ti, kteří by nedoložili potvrzení, že byli ve škole vyučování náboženství a z něho také vyzkoušeni. Toto nařízení bylo znovu opakováno 28. prosince 1780 a 30. října 1781. Nařízením ze dne 19. prosince 1779 měli duchovní dohlížet na to, aby mladí nebyli přijímáni do učení bez vysvědčení o absolvování předepsaného povinného školního vzdělání. Školním patentem Marie Terezie z 6. prosince 1774 bylo nařízeno, aby mládež do dvaceti let navštěvovala po nedělních odpoledních bohoslužbách opakovací hodiny, tzv. nedělní školu, a žádný učeďník neměl být propuštěn, dokud se neprokázal vysvědčením z nedělní školy, vyjma ty, kteří absolvovali všechny čtyři třídy hlavní školy.

Výuční listy obdrželi učeďníci, které mistr prohlásil za vyučené. Po přezkoumání průběhu učení staršími cechu, popř. přijetí mezi tovaryše, byl vyhotoven výuční list, na němž starší cechu potvrdili svými podpisy a přitisknutím cechovní pečeti, že jmenovaný se řádně vyučil. Výuční listy nebyly předávány tovaryšům do vlastních rukou, ale podle druhého článku generálního cechovního řádu z roku 1731 byly originály výučních listů ponechávány v pokladnici cechu, u jehož mistra byl tovaryš vyučen, až do té doby, než se tovaryš někde ucházel o získání mistrovského práva. Dalšími zachovanými osobními doklady jsou osvědčující listy (atesty), na nichž cechovní starší osvědčují tovaryšům, že se při jejich cechu vyučili. Takový osvědčující list, zavedený generálním cechovním řádem z roku 1731, si měl každý tovaryš opatřit před odchodem na zkušenu neboli vandr. Ve fondu se ještě zachovalo několik potvrzení městské rady, která dosvědčuje, že jmenovaný při přijímání za mistra zaplatil řádně všechny poplatky.

Osobní doklady členů cechu dochované ve fondu Cech hrnčírů a bednářů Domažlice byly uspořádány abecedně, aby zůstaly vcelku dokumenty téhož řemeslníka.

Listina a typář byly zařazeny podle zákona č. 499/2004 Sb. do I. kategorie, spisy do II. kategorie. Jazykem archiválií je čeština a němčina. Listina bude nově adjustována, pečeť vyžaduje konzervační zásah, spisy prošly v roce 2010 konzervací (viz konzervační protokol SOAP /010-0051/2010).

IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu

Artikule, vydané cechmistrem a staršími bednářského cechu, obsahují ustanovení o povinnostech tovaryšů k cechu a velkou měrou se týkají rovněž jejich soukromého života. Nabádají je k počestnému chování a k dobré reprezentaci cechu a na konkrétních příkladech demonstrují nevhodné počínání tovaryšů. Ve skutečnosti jsou však tyto příklady obrazem tehdejších zvyklostí a života tovaryšů, resp. mistrů a členů cechů vůbec. Celý text artikulí představuje jakýsi tovaryšský řád a společenskou normu cechovní mládeže, možná tovaryšského bratrstva. Tovaryšská bratrstva, jež poskytovala zejména podporu svým druhům při cestách na zkušenou, při vandrech, byla zrušena až generálním řemeslnickým řádem z roku 1731.

Uvedená listina je pozoruhodná také dochovanou přivěšenou pečetí bednářského cechu. O pečetidle není známo, že by se dochovalo. Jeden z otisků pečeti je přitištěn ještě na jednom z osobních dokladů bednářského tovaryše Martina Paroubka z roku 1830. Na otisku pečete lze rozeznat štít, na něm je uprostřed kružidlo s vodící lištou a tři další nástroje kolem (může se jednat o útočník k děláni drážky pro zasazování dna v sudech, nůž ke spínání a palice k pobíjení obručí¹³), opis je nečitelný.¹⁴

Další sfragistický materiál, vcelku dobře zachovaný, je součástí spisů, tedy osobních dokladů členů cechu. Jedná se především o přitištěné pečetě s opisem K. S. TAUSERSCHULE a otisky kovového razítka K. ST. TAUSER HAUPTSCHULE.

Typář hrnčířského cechu je dochován ve velmi dobrém stavu. V pečetním poli je zobrazen biblický výjev Adama (prvního výrobku z hlíny) a Evy, základní atribut hrnčířského řemesla.

Torzovitý spisový materiál doplňuje údaje o fungování cechu v oblasti vzdělávání mládeže a udílení mistrovského práva. I z této neúplné cechovní agendy lze vysledovat několik domažlických rodin, zásadně se podílejících na hrnčířské výrobě ve městě. Ač se jedná především o písemnosti dokumentující vzdělávání tovaryšů, nelze s jejich pomocí studovat vandrování tovaryšů, neboť údaje zachycující pohyb tovaryšů mimo město se na nich vyskytují jen sporadicky. Spisy, které se dochovaly ve fondu, patřily k písemnostem, které zůstávaly uloženy v pokladnici cechu.

Přestože písemnosti cechu se zachovaly pouze torzovitě a ke studiu cechovní problematiky hrnčířského a bednářského řemesla bude třeba využít ještě archiválie uložené v jiných fondech, především ve fondu Archiv města Domažlice, poskytují významné informace o uvedeném cechu a rovněž přispívají ke studiu cechovních záležitostí v obecné rovině. Mnohé údaje, které poskytuje fond Cech hrnčířů a bednářů Domažlice ve všech svých diplomatických kategoriích, rozšiřují rovněž naše povědomí v oblasti dějin každodennosti.

V. Záznam o uspořádání archivního fondu a zpracování archivní pomůcky

Ve Státním okresním archivu Domažlice se sídlem v Horšovském Týně archivní fond Cech hrnčířů a bednářů Domažlice uspořádala a archivní pomůcku zpracovala Radka Kinkorová.

V Horšovském Týně dne 12. května 2011

Radka Kinkorová

¹³ Totožný pečetní obraz je např. na pečetidle bečvářského cechu v Hradci Králové z roku 1620. Na královohradeckém pečetidle je v opise vyznačeno, že jde o bečváře. viz HUSA, Václav – PETRÁŇ, Josef – ŠUBRTOVÁ, Alena. *Homo faber : pracovní motivy ve starých vyobrazeních*. Praha : Academia, 1967, obr. 84

¹⁴ Několik pečeti dochováno ještě ve spisech týkajících se cechovních záležitostí ve fondu Archiv města Domažlice, fasc. 32, č. kart. 104

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

Archiv města Domažlice, Kniha snešení, pův. sign. A1

Archiv města Domažlice, Radní protokol z roku 1770, pův. sign. A6

Archiv města Domažlice, Radní protokoly z let 1793–1784, pův. sign. A10

Archiv města Domažlice, spisy týkající se cechovních záležitostí, manipulace 1800–1819, fasc. 32

Literatura

BLAŽEK, Felix. Počátky cechů v Domažlicích. *Posel z Domažlic*, roč. 70, 17. 5. 1941, č. 20, nestr.

BLAŽEK, Felix. Spor domažlických cechů s řemeslníky chodských vesnic. *Posel z Domažlic*, roč. 70, 7. 6. 1941, č. 23, nestr.

OSN, díl II. B - Bianchi, str. 583, 578

HRDLIČKA, Jakub – JÁSEK, Jaroslav – HRUBÝ, Vladimír. *Pět století řemeslné symboliky ve sbírce pečetidel a razítek Archivu hlavního města Prahy : Komentovaný katalog*. Praha : Heraldická společnost v Praze, 1999.

HUSA, Václav – PETRÁŇ, Josef – ŠUBRTOVÁ, Alena. *Homo faber : pracovní motivy ve starých vyobrazeních*. Praha : Academia, 1967.

JÁSEK, Jaroslav. Bečváři nebo bednáři. *Heraldická ročenka*, 1994, s. 111–116

MARTÍNKOVÁ, Lenka. *Pečeti a typáře cechů z území okresu Pelhřimov : Katalog pečetí a typářů uložených ve Státním okresním archivu Pelhřimov a v muzeích na území pelhřimovského okresu*. Pelhřimov : Okresní úřad Pelhřimov – Státní okresní archiv Pelhřimov, 2000.

MÜLLER, Karel. Návrh pravidel pro zpracování typářů a dalšího sfragistického materiálu – pečetí a odlitků pečetí. *Archivní časopis*, 1989, roč. 39, s. 215-219.

PROCHÁZKA, Zdeněk. *Domažličtí hrnčíři na Hořejším předměstí ve 14. a 15. století*. Příloha metodického zpravodaje Z Chodského hradu. Domažlice 1983

SCHEUFLER, Vladimír. *Dějiny chodské keramiky*. Krajské nakladatelství v Plzni, 1959.

ŠIMEK, Tomáš. *Pečeti a pečetidla východočeských archivů a některých muzeí 1226-1620 : Katalog*. Praha : Odbor archivní správy a spisové služby MV ČR, 2008. ISBN 978-80-86466-12-5.

VANĚK, Ferdinand – HOSTAŠ, Karel. *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu Domažlickém*. Praha, 1902.

VOLF, Miroslav – Haas, Antonín. *Archivní příručka : sborník přednášek o archivní praxi*. Praha : Svoboda, 1948.

Inventární seznam

Název archivní pomůcky (archivního fondu):	Cech hrnčírů a bednářů Domažlice
Značka archivního fondu:	Cech hr. a bed. Domažlice
Časový rozsah:	[1550]–1855
Počet evidenčních jednotek:	3 (1 listina, 1 pečetidlo, 1 karton)
Počet inventárních jednotek:	3
Rozsah v bm:	0,07
Stav ke dni:	12. 5. 2011
Zpracovatel archivního fondu:	Mgr. Radka Kinkorová
Zpracovatel archivní pomůcky:	Mgr. Radka Kinkorová
Počet stran:	10
Počet exemplářů:	4
Pomůcku schválil:	Mgr. Radka Kinkorová dne 12.5.2011 čj. SOAP/010-0368/2011